

ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

**Кафедра економіки та управління виробничим
і комерційним бізнесом**

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

**до практичних занять та самостійної роботи
з дисципліни**

«ОСНОВИ БІЗНЕСУ»

Харків – 2019

Методичні вказівки розглянуто і рекомендовано до друку на засіданні кафедри економіки та управління виробничим і комерційним бізнесом 20 березня 2018 р., протокол № 9.

Методичні вказівки рекомендовано для студентів спеціальності – 051 «Економіка», 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» денної та заочної форми навчання.

Укладачі:

доц. М. В. Корінь,
старш. викл. Г. В. Обруч

Рецензент

доц. Ю. М. Уткіна

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до практичних занять та самостійної роботи
з дисципліни

«ОСНОВИ БІЗНЕСУ»

Відповідальний за випуск Корінь М. В.

Редактор Решетилова В. В.

Підписано до друку 31.05.18 р.

Формат паперу 60x84 1/16. Папір писальний.

Умовн.-друк.арк. 1,75. Тираж 35. Замовлення №

Видавець та виготовлювач Український державний університет
залізничного транспорту,
61050, Харків-50, майдан Фейербаха, 7.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6100 від 21.03.2018 р.

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Практичне заняття 1. Значення бізнесу в системі розвитку суспільства та історичні аспекти його розвитку в Україні. Розрахунок рівня та динаміки показників економічної ефективності суб'єкта бізнесу. Необхідні якості підприємця та критерії успішного бізнесу.....	6
Практичне заняття 2. Недоліки та переваги організаційно-правових форм реалізації бізнес-діяльності в Україні.....	11
Практичне заняття 3. Оцінка рівня інтенсивності конкуренції та особливості визначення конкурентної стратегії в конкретних умовах функціонування суб'єкта бізнесу.....	25
Практичне заняття 4. Особливості організації бізнесу: розробка засновницьких документів та статуту фірми. Визначення необхідного розміру підприємницького капіталу та оцінка фінансових джерел фінансування.....	32
Практичне заняття 5. Особливості процедур санації та банкрутства підприємств в Україні. Обґрунтування необхідності та розрахунок вартості ліквідації бізнесу.....	38
Список літератури.....	48

ВСТУП

Методичні вказівки призначені для закріплення теоретичних знань і практичних навичок студентів з дисципліни «Основи бізнесу». У вказівках містяться завдання для практичних занять, методичні вказівки до вирішення завдань, тестові завдання з кожної теми, а також посилання на літературу.

Методичною основою виконання наведених завдань є ці методичні вказівки, а також підручники, навчальні посібники з дисциплін «Основи бізнесу», «Основи підприємництва», перелік яких наведено наприкінці даних методичних вказівок, а також статті в фахових економічних виданнях («Економіка України», «Економіст», «Фінанси України» та ін.), законодавство України.

Основний зміст навчальної дисципліни розкривається у двох модулях, які містять 10 тем, оволодівши якими, студент повинен вміти оцінювати фактори впливу зовнішнього середовища на бізнес та визначати рівень і динаміку показників економічної ефективності суб'єкта бізнесу; оцінювати інтенсивність конкуренції та визначати конкурентну стратегію в конкретних умовах функціонування суб'єкта бізнесу; здійснювати підготовку засновницьких документів та визначати необхідний розмір підприємницького капіталу; обґрунтовувати необхідність та проводити розрахунок вартості ліквідації бізнесу; розробляти бізнес-план організації бізнесу; планувати обсяг виробництва та реалізації продукції підприємства на основі виробничої потужності і визначати рівень беззбиткового обсягу виробництва; проводити аналіз фінансово-господарської діяльності бізнес-одиниць та оцінку інвестиційної привабливості реалізації бізнес-проектів; оцінювати бізнес-ризик та застосовувати механізми їх мінімізації.

У процесі вивчення курсу студент повинен відвідувати всі лекційні та практичні заняття. Всі пропущені заняття (з будь-яких причин) студент повинен відпрацювати лектору або керівнику практичних занять. Складання заліку або іспиту за підсумками роботи протягом семестру здійснюється у разі 100-відсоткового відвідування студентом занять за умов активної праці на практичних заняттях, якісного та своєчасного виконання домашніх завдань, наявності добрих оцінок за результатами модульного тестування.

Структура навчальної дисципліни

Складові залікового кредиту	Кількість годин		
	Аудиторна робота		Самостійна та індивідуальна робота
	Лекції	Семінарські та практичні заняття	
Модуль 1			
Тема 1-5	15	7	39
Модуль 2 Організація підготовки та комплексного обслуговування виробництва			
Тема 5-10	15	8	37
РАЗОМ годин	30	15	76

Зміст семінарських та практичних занять

Назва теми	Кількість годин
1 Значення бізнесу в системі розвитку суспільства та історичні аспекти його розвитку в Україні. Розрахунок рівня та динаміки показників економічної ефективності суб'єкта бізнесу. Необхідні якості підприємця та критерії успішного бізнесу	1
2 Недоліки та переваги організаційно-правових форм реалізації бізнес-діяльності в Україні	1
3 Оцінка рівня інтенсивності конкуренції та особливості визначення конкурентної стратегії в конкретних умовах функціонування суб'єкта бізнесу	1
4 Особливості організації бізнесу: розробка засновницьких документів та статуту фірми. Визначення необхідного розміру підприємницького капіталу та оцінка фінансових джерел фінансування	2
5 Особливості процедур санації та банкрутства підприємств в Україні. Обґрунтування необхідності та розрахунок вартості ліквідації бізнесу	2
6 Основи розробки бізнес-плану. Розрахунок обсягів виробництва та реалізації продукції підприємства на основі виробничої потужності. Визначення рівня беззбиткового обсягу виробництва	3

Назва теми	Кількість годин
7 Основи аналізу фінансово-господарської діяльності бізнес-одиниць та оцінки інвестиційної привабливості реалізації бізнес-проектів	2
8 Методи оцінки підприємницьких ризиків та вибір механізмів їх мінімізації	2
9 Значення корпоративної культури для створення іміджу підприємця та її вплив на успіх ведення бізнесу	1
Усього	15

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 1. Значення бізнесу в системі розвитку суспільства та історичні аспекти його розвитку в Україні. Розрахунок рівня та динаміки показників економічної ефективності суб'єкта бізнесу. Необхідні якості підприємця та критерії успішного бізнесу

Завдання для практичної роботи

Завдання 1.1. Розкрийте Ваше бачення бізнесу та його ролі в забезпеченні економічного розвитку країни. Обґрунтуйте власне твердження.

Завдання 1.2. Охарактеризуйте найбільш важливі ділові якості цивілізованого підприємця. Які із зазначених характерних рис відповідають сучасному українському підприємцю? У чому полягають основні перешкоди для формування ділових якостей особистості українського підприємця? Наведіть конкретні приклади.

Завдання 1.3. У чому полягає зміст бізнесу? Наведіть приклади випадків, коли інтереси бізнесу суперечать інтересам суспільства. Яким чином можливо вирішити таку суперечність?

Завдання 1.4. Ви вирішили створити підприємство з надання транспортно-логістичних послуг. Побудуйте систему факторів зовнішнього і внутрішнього середовища, що впливатимуть на його діяльність.

Завдання 1.5. Відомо наступні показники економічної ефективності діяльності ПАТ «Промінь» за п'ять років (таблиця 1.1).

Таблиця 1.1

Показник	Роки				
	2011	2012	2013	2014	2015
Валовий прибуток, тис. грн	1896,7	1675,6	1872,1	2024,7	2012,4
Рентабельність, %	25,3	24,1	26,8	28,1	27,9

Необхідно проаналізувати динаміку валового прибутку та рентабельності ПАТ «Промінь». Виконані розрахунки подати в таблиці. Зробити економічні висновки.

Завдання 1.6. Проаналізувати прибуток підприємства, отриманий від реалізації трьох видів продукції, за даними таблиці 1.2.

Таблиця 1.2

Вид продукції	Прибуток від реалізації продукції, тис. грн			Відхилення (+,-)			
				від минулого року		від плану	
	минулий рік	план	звіт	сума, грн	%	сума, грн	%
А	6230,2	5999,3	6024,8				
Б	4512,9	5078,6	5011,3				
Усього							

Завдання 1.7. За наведеними даними звітів про фінансові результати оцінити структуру доходів підприємства (таблиця 1.3).

Таблиця 1.3

Показники	I квартал		II квартал		Відхилення, %
	Сума, тис. грн	Питома вага, %	Сума, тис. грн	Питома вага, %	
1 Чистий дохід від реалізації продукції	11678		25960		
2 Інший операційний дохід	1565		1377		
3 Інші фінансові доходи	197		359		
4 Інші доходи	-		50		
Всього доходів підприємства	1344		27746		

Завдання 1.8. Проаналізувати структуру та динаміку нематеріальних активів суб'єкта бізнесу за даними таблиці 1.4.

Таблиця 1.4

Група нематеріальних активів	Сума, тис. грн	
	Минулий рік	Звітний рік
Нематеріальні активи захищені:		
- патентами на відкриття	315	470
- авторськими правами	800	865
- свідоцтвами на товарний знак	610	715
- ліцензіями	150	185
Незахищені матеріальні активи	3200	3225

Методичні вказівки для розв'язання завдань

Для проведення аналізу динаміки показників економічної ефективності діяльності підприємства розраховують базисні та ланцюгові темпи росту, темпи приросту та абсолютний приріст.

Абсолютний приріст базисний визначається за формулою

$$\Delta y_{\bar{0}i} = y_{\bar{0}} - y_i, \quad (1.1)$$

де y_i та y_{δ} – значення показника економічної ефективності («у») в i -й та базисний період часу. Базисним називається період, прийнятий за основу для порівняння.

Абсолютний приріст ланцюговий визначається за формулою

$$\Delta y_{\text{ци}} = y_i - y_{i-1}, \quad (1.2)$$

де y_{i-1} – значення показника економічної ефективності («у») в період часу $i-1$.

Темп росту базисний визначається за формулою

$$T_{\text{рбi}} = \frac{y_i}{y_{\delta}} * 100\%. \quad (1.3)$$

Темп росту ланцюговий визначається за формулою

$$T_{\text{рци}} = \frac{y_i}{y_{i-1}}. \quad (1.4)$$

Темп приросту базисний визначається за формулою

$$T_{\text{нбi}} = T_{\text{рбi}} - 100\%. \quad (1.5)$$

Темп приросту ланцюговий визначається за формулою

$$T_{\text{нци}} = T_{\text{рци}} - 100\%. \quad (1.6)$$

Середньорічні темпи росту за період розраховуються за формулою середньої геометричної. Нехай відомо значення показника «у» за « n » періодів часу та визначено ланцюгові темпи зростання $T_{\text{рц2}}$, $T_{\text{рц3}}$, $T_{\text{рцn}}$. Середньорічний темп росту за період $(n-1)$ знаходиться за формулою середньої геометричної

$$\bar{T}_{pc} = \sqrt[n-1]{T_{pc2} * T_{pc3} * T_{pc4}} . \quad (1.7)$$

Середній абсолютний приріст обсягу реалізації продукції розраховується таким чином:

$$\Delta \bar{y}_c = \frac{\Delta y_{c2} + \Delta y_{c3} + \Delta y_{cn}}{n-1} . \quad (1.8)$$

Оцінку структури проводять шляхом визначення питомої ваги окремих показників у загальній величині та розраховують таким чином:

$$\% = \frac{y_i}{y_{заг}} , \quad (1.9)$$

де y_i – значення окремого показника;

$y_{заг}$ – сумарне значення всіх показників.

Тестові завдання

Q1 Бізнес – це

V1 поняття, що охоплює макро- та мікросфери виробництва, обмін діяльністю і споживання продукту, що відображають закони і закономірності розвитку відносин між людьми;

V2 діяльність, спрямована на одержання прибутку; будь-який вид діяльності, що приносить дохід або інші особисті вигоди;

V3 характеристика стосунків, що розвиваються між абсолютно певними суб'єктами;

V4 форми індивідуального і групового суперництва, в певних історичних умовах і на основі певного законодавства;

V5 немає правильної відповіді.

Q2 Ринкова економіка — це

V1 економіка, заснована на принципах вільного підприємництва та втручанні держави в господарську діяльність;

V2 економіка, заснована на принципах вільного підприємництва, різноманітні форм власності на засоби виробництва, втручанні держави в господарську діяльність;

V3 економіка, заснована на принципах вільного підприємництва, різноманітні форм власності на засоби виробництва, ринковому ціноутворенні, договірних відносин між господарюючими суб'єктами, обмеженому втручанні держави в господарську діяльність;

V4 немає правильної відповіді;

V5 правильна відповідь V2 та V3.

Q3 Перерахуйте риси, що розкривають зміст бізнесу:

V1 обмін діяльністю між суб'єктами економіки;

V2 реалізація своїх інтересів незалежно від того, чи задовольняються при цьому інтереси контрагентів;

V3 нав'язування своїх інтересів у процесі ділового спілкування (угоди);

V4 ризик заради проведення операції на більш вигідних умовах;

V5 всі відповіді правильні.

Q4 Перерахуйте властивості бізнесу:

V1 доцільність, цілісність;

V2 суперечливість, активність;

V3 системність, комплексність;

V4 немає правильної відповіді;

V5 правильна відповідь V1 та V2.

Q5 Основними причинами розвитку підприємництва в світі стали:

V1 вступ світової економіки в черговий етап науково-технічної революції;

V2 загострення конкурентної боротьби;

V3 підвищення рівня освіти населення;

V4 правильна відповідь V1, V2 та V3;

V5 немає правильної відповіді.

Q6 До числа факторів, що допомагають створенню сприятливого клімату для бізнесу, зазвичай відносять:

V1 стабільність державної і соціальної політики, спрямованої на підтримку підприємництва;

V2 пільговий податковий режим, що забезпечує стимули для відкриття нових підприємств або зростання вже існуючих;

V3 заходи, які сприяють припливу в сферу бізнесу фінансових ресурсів;

V4 створення інноваційних центрів, що фінансуються як державою, так і приватним бізнесом;

V5 всі відповіді правильні.

Q7 Негативний вплив на розвиток бізнесу здійснюють такі чинники:

V1 високі податкові ставки;

V2 недостатньо високий рівень субсидування та розмір інвестицій;

V3 інфляція;

V4 зміна моральних цінностей;

V5 всі відповіді правильні.

Q8 Підприємництво в Україні в найбільш загальному вигляді регламентується:

V1 Цивільним кодексом України;

V2 Законом «Про підприємства в Україні»

V3 Кримінальним кодексом України

V4 правильна відповідь V1, V2 та V3;

V5 немає правильної відповіді.

Література [1-2; 5; 14-15; 24].

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 2. Недоліки та переваги організаційно-правових форм реалізації бізнес-діяльності в Україні

Завдання для практичної роботи

Завдання 2.1. Розробіть і обґрунтуйте підприємницьку ідею. Визначте, які фактори сприятимуть та які заважатимуть її реалізації. Розробіть план її реалізації. Оберіть організаційно-правову форму господарювання, яка найбільше відповідатиме Вашій підприємницькій ідеї та її реалізації. Охарактеризуйте основні фактори, які сприяли появі у Вас саме такої ідеї.

Завдання 2.2. Ви створюєте транспортне підприємство. Яку організаційно-правову форму підприємницької діяльності ви виберете на початку бізнесової діяльності, якщо ваше

підприємство є: виробничо-транспортним комплексом, автотранспортним підприємством. Відповідь обґрунтуйте.

Завдання 2.3. Охарактеризуйте зміст основних установчих документів. Складіть власний установчий договір для бізнесу, організованого у формі: а) товариства з обмеженою відповідальністю; б) товариства з додатковою відповідальністю.

Завдання 2.4. Знайдіть для кожного з термінів його визначення (таблиця 2.1).

Таблиця 2.1

1 Акціонерне товариство	а) компанія, яка купує контрольні пакети акцій інших компаній для встановлення контролю над ними
2 Асоціація	б) об'єднання майна фізичних і юридичних осіб в єдине підприємство з метою отримання прибутку
3 Господарське товариство	в) суб'єкт господарювання з обмеженою кількістю працюючих чи обсягом діяльності
4 Дочірнє підприємство	г) підприємство, статутний фонд якого поділений на певну кількість акцій рівної номінальної вартості
5 Колективне підприємство	д) підприємство, яке функціонує на праві приватної власності
6 Консорціум	е) самостійний суб'єкт господарювання, створений для виробництва суспільних благ
7 Корпорація	ж) підприємство з правами юридичної особи статутний фонд (контрольний пакет акцій) якого належить іншому підприємству
8 Мале підприємство	й) договірне об'єднання підприємств для досягнення загальної цілі
9 Підприємство	к) товариство, учасники якого несуть солідарну відповідальність по його боргам всім своїм майном
10 Повне товариство	л) об'єднання підприємств для єдиної збутової політики через єдиний збутовий орган без втрати юридичної самостійності

Продовження таблиці 2.1

11 Приватне підприємство	м) підприємство, майно якого належить трудовому колективу
12 Синдикат	н) внутрішній правовий акт, який регулює діяльність підприємства
13 Статут	п) тимчасове статутне об'єднання підприємств і банків для досягнення загальної мети
14 Товариство з обмеженою відповідальністю	р) товариство, учасники якого несуть відповідальність тільки в межах їхніх вкладів в статутний фонд
15 Холдинг	с) акціонерне товариство, функції управління якого знаходяться в руках професійних управляючих

Завдання 2.5. Вказати переваги і недоліки, характерні для кожної організаційно-правової форми реалізації бізнес діяльності в Україні (таблиця 2.2).

Таблиця 2.2

Переваги	Недоліки
учасники несуть ризик збитків, пов'язаних з діяльністю товариства, у межах своїх вкладів	учасники несуть додаткову солідарну відповідальність
ефективний спосіб фінансування	виникнення додаткових накладних витрат
обмежена відповідальністю	подвійний характер оподаткування
надає можливість для розподілу ризику	можуть використовуватися як засіб економічного примусу для викупу нерентабельних підприємств або їх підрозділів
дозволяє акціонерам отримувати доходи та не брати активної участі в управлінні підприємством	складніший і довший порядок створення

Завдання 2.6. Акціонерне товариство випустило 1 тис. звичайних акцій. Чистий дохід, за висновками року, склав 100 тис. грн. Дивіденд по всіх привілейованих акціях був виплачений в розмірі 20 тис. грн. Визначити дохід на звичайну акцію.

Завдання 2.7. Акціонерне товариство «Холдингова компанія «Харківміськбуд» випустило 1 тис. привілейованих акцій номіналом 100 грн. Мінімальний річний прибуток при емісії акцій було оголошено рівним 25 % від їх номіналу. Чистий прибуток товариства складає 50000 грн. Визначити мінімальну суму, яку товариство повинно сплатити кожного року у вигляді дивідендів за привілейованими акціями, та прибуток на прості акції.

Завдання 2.8. В оголошенні банку сказано, що дивіденд по привілейованих акціях за квартал буде виплачений в розмірі 24 % річних. Визначити суму дивіденду, якщо номінал акції складає 100 грн.

Завдання 2.9. Визначити номінальну та ринкову вартість акції, якщо відомо, що підприємство випустило акцій загальною кількістю 100000 шт. Розмір дивідендів становить 20 %. Загальна вартість майна підприємства становить:

- вартість основних фондів – 1000000 грн;
- вартість оборотних коштів – 200000 грн;
- вартість нематеріальних активів – 50000 грн.

Дебіторська заборгованість – 40000 грн, кредиторська заборгованість – 25000 грн. Банківський відсоток становить 12 %.

Методичні вказівки для розв'язання завдань

Дохід на звичайну акцію визначається за формулою:

$$D_{акц} = \frac{(Ч - D_n)}{K}, \quad (2.1)$$

де $Ч$ – чистий дохід;

D_n – дивіденд по привілейованих акціях;

K – кількість звичайних акцій.

Оскільки на виплату дивіденду по звичайній акції може направлятися не повна сума доходу, його значення характеризується дивідендним виходом (ДВ)

$$ДВ = \frac{Див}{До}, \quad (2.2)$$

де $Див$ – дивіденд на звичайну акцію;
 $До$ – дохід на акцію.

Сума дивідендів за квартал визначається за формулою

$$Д_n = Н \cdot П, \quad (2.3)$$

де $Д_n$ – сума дивідендів за квартал;
 $Н$ – номінал привілейованої акції;
 $П$ – ставка виплачуваного відсотка у відносних одиницях.

Прибуток на прості акції – це різниця між чистим прибутком і виплаченим дивідендом за привілейованими акціями.

Дивіденд на одну акцію розраховується за формулою

$$Д_{акц} = \frac{Н * П_{мін}^{річн}}{100}, \quad (2.4)$$

де $Н$ – номінал однієї привілейованої акції, грн;
 $П_{мін}^{річн}$ – мінімальний річний прибуток при емісії акцій у відсотках від їх номіналу.

Номінальна вартість акцій визначається за формулою

$$Н = \frac{\Phi_{ст}}{К}, \quad (2.5)$$

де $\Phi_{ст}$ – статутний фонд (вартість майна), грн;

K – загальна кількість акцій.

Розмір статутного фонду визначається за формулою

$$\Phi_{ст} = B_{ОФ} + B_{ОК} + B_{НА} + З_{Д} + З_{К}, \quad (2.6)$$

де $B_{ОФ}$ – вартість основних фондів, грн;

$B_{ОК}$ – вартість оборотних коштів, грн;

$B_{НА}$ – вартість нематеріальних активів, грн;

$З_{Д}$ – дебіторська заборгованість, грн;

$З_{К}$ – кредиторська заборгованість, грн.

Ринкова вартість акцій визначається за формулою:

$$B_{ринк} = \frac{Д * 100}{r} = B_{н} * \frac{g}{r}, \quad (2.7)$$

де $Д$ – річна сума дивіденду на акцію;

$B_{н}$ – номінальна вартість акції, грн;

g – ставка дивіденду, %;

r – відсоткова ставка за банківськими депозитами, що враховує надбавку за ризик, %.

Тестові завдання

Q1 Згідно з Законом України «Про господарські товариства», максимальна кількість учасників товариства з обмеженою відповідальністю може досягати:

V1 п'ятьох осіб;

V2 двох осіб;

V3 сімох осіб;

V4 10 осіб;

V5 немає правильної відповіді.

Q2 Яким категоріям осіб, згідно з чинним законодавством України, заборонено здійснювати підприємницьку діяльність?

V1 військовослужбовцям, працівникам органів прокуратури, суду, державної безпеки, внутрішніх справ, державного арбітражу, державного нотаріату, а також органів державної влади і управління, які покликані здійснювати контроль за діяльністю підприємств;

V2 особам, яким суд заборонив займатися певною діяльністю. Вони не можуть бути зареєстровані як підприємці з правом здійснення відповідного виду діяльності до закінчення терміну, встановленого вироком суду;

V3 особам, які мають непогашену судимість за крадіжки, хабарництво та інші корисливі злочини;

V4 правильна відповідь V1, V2 та V3;

V5 немає правильної відповіді.

Q3 Перерахуйте ознаки підприємства:

V1 самостійний баланс, розрахунковий рахунок у банку, печатка з назвою підприємства, товарний знак (для промислових підприємств);

V2 має закінчений цикл відтворення, тобто його продукція може в умовах поділу праці набувати форми товару;

V3 самостійність у системі господарства країни;

V4 має свій трудовий колектив з його специфічними інтересами;

V5 всі відповіді правильні.

Q4 Підприємство – це

V1 основна організаційна ланка економіки, яка має права юридичної особи та здійснює виробничу, науково-дослідницьку і комерційну діяльність з метою одержання відповідного прибутку (доходу);

V2 соціальний осередок суспільства, певний колектив співробітників;

V3 технологічно і територіально відокремлена сукупність засобів виробництва та робочої сили;

V4 правильна відповідь V1, V2 та V3;

V5 немає правильної відповіді.

Q5 Відповідно до форм власності, встановлених Законом України «Про власність», підприємства яких видів можуть діяти в Україні?

V1 індивідуальне підприємство, засноване на особистій власності фізичної особи та виключно на її праці;

V2 сімейне підприємство, засноване на власності та праці громадян України — членів однієї сім'ї, які проживають разом;

V3 приватне підприємство, засноване на власності окремого громадянина України, з правом найму робочої сили;

V4 колективне підприємство, засноване на власності трудового колективу підприємства, кооперативу, товариства, громадської та релігійної організації;

V5 державно-комунальне підприємство, засноване на власності адміністративно-територіальних одиниць;

V6 державне підприємство, засноване на державній формі власності;

V7 всі відповіді правильні.

Q6 Унітарне підприємство –

V1 створюється одним засновником, який виділяє необхідне для того майно;

V2 утворюється двома або більше засновниками за їх спільним рішенням (договором);

V3 підприємство, в статутному капіталі якого іноземна інвестиція становить сто відсотків;

V4 об'єднання власних капіталів кількох фізичних або юридичних осіб за умов: однакового розподілу ризику і прибутку; спільного контролю результатів бізнесу; безпосередньої участі в здійсненні діяльності;

V5 немає правильної відповіді.

Q7 Корпоративне підприємство –

V1 створюється одним засновником, який виділяє необхідне для того майно;

V2 утворюється двома або більше засновниками за їх спільним рішенням (договором);

V3 підприємство, в статутному капіталі якого іноземна інвестиція становить сто відсотків;

V4 об'єднання власних капіталів кількох фізичних або юридичних осіб за умов: однакового розподілу ризику і прибутку; спільного контролю результатів бізнесу; безпосередньої участі в здійсненні діяльності;

V5 немає правильної відповіді.

Q8 Перерахуйте основні організаційно-правові форми бізнесу.

V1 одноосібна власність;

V2 товариства;

V3 корпорації (акціонерні товариства)

V4 немає правильної відповіді;

V5 правильна відповідь V1, V2 та V3.

Q9 Одноосібне володіння – це

V1 організаційно-правова форма підприємства, за якою людина одноосібно володіє і управляє ним, бере на себе весь ризик збитків або отримує весь прибуток;

V2 підприємство, яке засноване двома або більшою кількістю співвласників; це форма організації бізнесу, яка об'єднує за домовленістю партнерів з їх фінансовими ресурсами;

V3 форма організації бізнесу, де власником виступають акціонери (власник акцій), керівництво здійснюється рішеннями зборів акціонерів та ради директорів, прибуток розподіляється у вигляді дивідендів на акції;

V4 господарське товариство, що має статутний капітал, поділений на частки, розмір яких визначається установчими документами, і несе відповідальність за своїми зобов'язаннями тільки своїм майном.

Q10 Господарське товариство (партнерство) – це

V1 організаційно-правова форма підприємства, за якою людина одноосібно володіє і управляє ним, бере на себе весь ризик збитків або отримує весь прибуток;

V2 підприємство, яке засноване двома або більшою кількістю співвласників; це форма організації бізнесу, яка об'єднує за домовленістю партнерів з їх фінансовими ресурсами;

V3 форма організації бізнесу, де власником виступають акціонери (власник акцій), керівництво здійснюється рішеннями зборів акціонерів та ради директорів, прибуток розподіляється у вигляді дивідендів на акції;

V4 господарське товариство, що має статутний капітал, поділений на частки, розмір яких визначається установчими документами, і несе відповідальність за своїми зобов'язаннями тільки своїм майном;

V5 господарське товариство, статутний капітал якого поділений на частки визначених установчими документами

розмірів і яке несе відповідальність за своїми зобов'язаннями власним майном, а в разі його недостатності учасники цього товариства несуть додаткову солідарну відповідальність у визначеному установчими документами однаково кратному розмірі до вкладу кожного з учасників.

Q11 Перерахуйте основні ознаки підприємства:

V1 самостійність у системі господарства країни;

V2 має самостійний баланс, розрахунковий рахунок у банку, печатку з назвою підприємства, товарний знак;

V3 має закінчений цикл відтворення, тобто його продукція може в умовах поділу праці набувати форми товару;

V4 має свій трудовий колектив з його специфічними інтересами;

V5 всі відповіді правильні.

Q12 Перерахуйте недоліки одноосібного володіння

V1 повна майнова відповідальність, обмеженість капіталу, труднощі в одержанні кредиту, велика кількість обов'язків і функцій при організації і функціонуванні виробництва;

V2 необмежена майнова відповідальність кожного з партнерів; різні погляди або інтереси партнерів затримують прийняття рішень; невеликий розмір капіталу;

V3 складний і дорогий процес організації та управління корпорацією, високий ступінь конкурентної боротьби, подвійне оподаткування;

V4 немає правильної відповіді;

V5 правильна відповідь V1, V2 та V3.

Q13 Що є перевагами корпоративної форми організації підприємства?

V1 обмежена відповідальність, ефективна форма залучення грошей, можливість при необхідності збільшення розмірів виробництва товарів і послуг, введення нових технологій і сучасної техніки, досягнення конкурентоспроможності, при ефективній роботі отримання прибутку і дивідендів, зниження ризику банкрутства;

V2 підприємством володіє дві та більше особи, збитки розподіляються між партнерами, інвестиційні можливості вищі, ніж в одноосібних володіннях, розподіл управлінської відповідальності, податки розподіляються між усіма партнерами;

V3 невеликі первинні капіталовкладення;

V4 Власник може закрити підприємство, коли це необхідне;

V5 безпосереднє управління власником.

Q14 Згідно з Цивільним кодексом України, фізична особа – це

V1 правоздатні і дієздатні громадяни, які мають право мати майно на праві власності; успадковувати і заповідати майно; займатися підприємницькою та іншою, не забороненою законом діяльністю; створювати юридичні особи (самостійно і спільно з іншими фізичними і юридичними особами); здійснювати іншу діяльність, що не суперечить законам України; нести майнову та іншу відповідальність за свою діяльність;

V2 організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку;

V3 організація, створена однією або кількома особами (засновниками), які не беруть участі в управлінні нею, шляхом об'єднання (виділення) їхнього майна для досягнення мети, визначеної засновниками, за рахунок цього майна;

V4 організація, створена шляхом об'єднання осіб (учасників), які мають право участі у цьому товаристві;

V5 правильна відповідь V2, V3 та V4.

Q15 Згідно з Цивільним кодексом України, юридична особа – це

V1 правоздатні і дієздатні громадяни, які мають право мати майно на праві власності; успадковувати і заповідати майно; займатися підприємницькою та іншою, не забороненою законом діяльністю; створювати юридичні особи (самостійно і спільно з іншими фізичними і юридичними особами); здійснювати іншу діяльність, що не суперечить законам України; нести майнову та іншу відповідальність за свою діяльність;

V2 організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку;

V3 організація, створена однією або кількома особами (засновниками), які не беруть участі в управлінні нею, шляхом об'єднання (виділення) їхнього майна для досягнення мети, визначеної засновниками, за рахунок цього майна;

V4 організація, створена шляхом об'єднання осіб (учасників), які мають право участі у цьому товаристві;

V5 правильна відповідь V2, V3.

Q16 Діяльність господарських товариств в Україні регулюється так:

- V1 Господарським Кодексом України;
- V2 Законом України «Про господарські товариства»;
- V3 Законом України «Про акціонерні товариства»;
- V4 правильна відповідь V2, V3.
- V5 правильна відповідь V1, V2, V3.

Q17 Перерахуйте господарські товариства, які діють на підставі статуту:

- V1 акціонерне товариство;
- V2 товариство з обмеженою відповідальністю;
- V3 товариство з додатковою відповідальністю;
- V4 правильна відповідь V2, V3.
- V5 правильна відповідь V1, V2, V3.

Q18 Перерахуйте господарські товариства, які діють на підставі засновницького договору:

- V1 акціонерне товариство;
- V2 товариство з обмеженою відповідальністю;
- V3 товариство з додатковою відповідальністю;
- V4 повне і командитне товариство;
- V5 правильна відповідь V1, V2, V3.

Q19 Статутний капітал акціонерного товариства – це

- V1 капітал товариства, що утворюється з суми номінальної вартості всіх розміщених акцій товариства;
- V2 капітал товариства, що утворюється з суми реальної вартості всіх розміщених акцій товариства;
- V3 капітал товариства, що утворюється з суми мінімальної вартості всіх розміщених акцій товариства;
- V4 капітал товариства, що утворюється з суми максимальної вартості всіх розміщених акцій товариства;
- V5 немає правильної відповіді.

Q20 Мінімальний розмір статутного капіталу акціонерного товариства становить:

- V1 1250 мінімальних заробітних плат виходячи із ставки мінімальної заробітної плати, що діє на момент створення (реєстрації) акціонерного товариства;
- V2 100 мінімальних заробітних плат виходячи із ставки мінімальної заробітної плати, що діє на момент створення (реєстрації) акціонерного товариства;

V3 150 мінімальних заробітних плат виходячи із ставки мінімальної заробітної плати, що діє на момент створення (реєстрації) акціонерного товариства;

V4 50 мінімальних заробітних плат виходячи із ставки мінімальної заробітної плати, що діє на момент створення (реєстрації) акціонерного товариства;

V5 немає правильної відповіді.

Q21 Згідно з Законом України «Про акціонерні товариства», усі акції товариства є:

V1 безіменними та існують виключно в документарній формі;

V2 іменними та існують виключно в бездокументарній формі;

V3 іменними та існують виключно в документарній формі;

V4 безіменними та існують виключно в бездокументарній формі;

V5 немає правильної відповіді.

Q22 Дивіденд - це

V1 частина чистого прибутку акціонерного товариства, що виплачується акціонеру з розрахунку на одну належну йому акцію певного типу та/або класу;

V2 частина чистого прибутку акціонерного товариства, що виплачується акціонеру з розрахунку на всі належні йому акції певного типу та/або класу;

V3 частина чистого прибутку акціонерного товариства, що виплачується акціонеру на акції певного типу та/або класу;

V4 правильна відповідь V2, V3.

V5 правильна відповідь V1, V2, V3.

Література [3-4; 6; 8-10; 13; 21-23].

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 3. Оцінка рівня інтенсивності конкуренції та особливості визначення конкурентної стратегії в конкретних умовах функціонування суб'єкта бізнесу

Завдання для практичної роботи

Завдання 3.1. На основі даних таблиці 3.1 необхідно здійснити оцінку рівня (інтенсивності) конкуренції з використанням:

- індексу концентрації;
- індексу Херфіндаля-Хіршмана;
- коефіцієнта варіації ринкових часток конкурентів.

Таблиця 3.1 – Розподіл ринку за кількістю клієнтів, шт

	Кількісні значення частки ринку, що посідають підприємства за кількістю клієнтів
Підприємство 1	1556
Підприємство 2	1498
Підприємство 3	1334
Підприємство 4	1289
Інші	467
Усього	?

Завдання 3.2. Акціонерне товариство «Норд», відомий вітчизняний виробник побутової техніки, планує вийти на ринок однієї з країн Далекого Сходу. Національне виробництво побутових холодильників у цій країні задовольняє попит лише на 20-25 %, тому інтерес з боку експортерів-виробників цієї продукції досить великий. Основним конкурентом виступає фірма «Лехел», продукція якої вже захопила 20 % досліджуваного ринку.

Акціонерне товариство «Норд» розглядає можливість виходу на ринок даної країни з холодильниками марок «Фріз» та «Сіріус». Параметри якості холодильників наведено в таблиці 3.2, а вартісні характеристики у таблиці 3.3.

Таблиця 3.2 – Основні параметри якості холодильників підприємств «Норд»та «Лехел»

Параметр	Розмір параметра	Марка холодильника підприємства			Коефіцієнт вагомості параметра
		«Норд»		«Лехел»	
		«Фріз»	«Сіріус»		
Надійність (ресурс)	тис. год.	130	100	130	0,30
Температура низько-температурного відділення (НТВ)	°С	-15	-12	-12	0,19
Ємність НТВ	дм ³	50	40	60	0,20
Дизайн, у балах за 10-бальною шкалою	бал	6	4	5	0,15
Об'єм	л	280	250	240	0,16

Таблиця 3.3 – Вартісні характеристики холодильників підприємств «Норд»та «Лехел»

Вартісні характеристики	Марка холодильника		
	«Фріз»	«Сіріус»	«Лехел»
Ціна (Цпр), грн	1700	1400	1700
Сумарні витрати споживачів за весь термін експлуатації (М), грн	4500	6600	5000

Визначити інтегральні показники конкурентоспроможності двох марок холодильників підприємства «Норд» стосовно холодильника фірми «Лехел» і обґрунтувати рішення про доцільність виведення продукції на досліджуваний ринок.

Методичні вказівки для розв'язання завдань

Однією із найважливіших характеристик конкурентного середовища підприємства є інтенсивність конкуренції – міра протидії конкурентів у боротьбі за споживача і нові ринки.

Індекс концентрації певної кількості підприємств на ринку (CR) визначається з виразу

$$CR_n = \sum_{i=1}^n g_i \quad (3.1)$$

де n – кількість підприємств, що враховується;
 g_i – частка продажу i -го підприємства, %.

Значення індексу концентрації для трьох найбільших підприємств (CR3) означає: $CR3 < 45\%$ – ринок концентрований; $45\% < CR3 < 70\%$ – ринок помірно концентрований; $CR3 > 70\%$ – ринок висококонцентрований.

Індекс Херфіндаля-Хіршмана (H) визначається з виразу

$$H_n = \sum_{i=1}^n d_i^2, \quad (3.2)$$

де n – кількість операторів на відповідному ринку;
 d_i – частка ринку (у відсотках) оператора.

Використовуються наступні критерії щодо віднесення конкретного ринку до тієї чи іншої моделі. Значенню $H = 10000$ відповідає ринок чистої монополії. Значенню $H < 1800$ – ринок, де існує вільна конкуренція. Коли значення індексу знаходиться в межах $1800 \leq H \leq 10000$ – ринок вважається потенційно конкурентним.

Коефіцієнт варіації ринкових часток конкурентів (V) визначається з виразу

$$V = \frac{\sqrt{(1/n) \sum_{i=1}^n (Q_i - \mu(Q))^2}}{(\sum_{i=1}^n Q_i) / n}, \quad (3.3)$$

де n – кількість підприємств-конкурентів на ринку;
 Q_i – ринкова частка i -ого підприємства, %;

$\mu(Q)$ – середньоарифметичне значення ринкових часток конкурентів.

За значенням коефіцієнта варіації ринки розподіляються таким чином: $V < 0,1$ – інтенсивність конкуренції на ринку висока; $0,1 < V < 0,25$ – помірна; $V > 0,25$ – низька.

Конкурентоспроможність товару оцінюють за допомогою інтегрального показника конкурентоспроможності

$$k_{int} = \frac{I_{ТП}}{I_{ЕП}}, \quad (3.4)$$

де $I_{ТП}$ – індекс технічних параметрів (індекс якості);
 $I_{ЕП}$ – індекс економічних параметрів (індекс цін).

$$I_{ТП} = \sum_{i=1}^n q_i * v_i, \quad (3.5)$$

де q_i – одиничний показник i -го технічного параметра;
 v_i – коефіцієнт вагомості i -го параметра.

$$q_i = \frac{P_{оцін}}{P_{баз}}, \quad (3.6)$$

де $P_{оцін}$ – значення параметра виробу, який оцінюється,
 $P_{баз}$ – значення цього параметра в базового виробу.

$$I_{ЕП} = \frac{Ц_{спож}^{оцін}}{Ц_{спож}^{баз}}, \quad (3.7)$$

де $Ц_{спож}^{оцін}$, $Ц_{спож}^{баз}$ – ціна споживання відповідно оцінюваного та базового виробів.

$$Ц_{спож}^{оцін} = Ц_{продажу} + M, \quad (3.8)$$

де М – сумарні витрати споживання, пов'язані з експлуатацією товару протягом усього періоду його служби.

Тестові завдання

Q1 Згідно із Законом України «Про захист економічної конкуренції», «економічна конкуренція» – це

V1 боротьба серед продавців, серед покупців, між продавцями і покупцями;

V2 змагання між суб'єктами господарювання з метою здобуття завдяки власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання, внаслідок чого споживачі, суб'єкти господарювання мають можливість вибирати між кількома продавцями, покупцями, а окремий суб'єкт господарювання не може визначати умови обороту товарів на ринку;

V3 важливий засіб контролю в ринковій системі;

V4 економічне змагання виробників однакових товарів на ринку за залучення якомога більшої кількості покупців і отримання завдяки цьому максимальної вигоди;

V5 двигун економічного прогресу.

Q2 Перерахуйте функції конкуренції:

V1 забезпечення націленості виробника на запити споживачів, без чого неможливо отримати прибуток;

V2 стимулювання підвищення ефективності виробництва, що забезпечує «виживання» виробників;

V3 стимулювання зниження цін і підвищення якості продукції;

V4 тиск на виробництво, розподіл ресурсів між галузями народного господарства відповідно до попиту та норми прибутку;

V5 всі відповіді правильні.

Q3 За головними формами прояву конкуренція поділяється так:

V1 на цінову та товарну конкуренцію;

V2 вільну і монополістичну;

V3 досконалу (вільна), недосконалу та регульовану конкуренцію;

V4 конкуренцію торгових марок, галузеву конкуренцію, формальну конкуренцію та загальну конкуренцію;

V5 немає правильної відповіді.

Q4 В залежності від стану ринку конкуренція поділяється на:

V1 цінову та товарну конкуренцію;

V2 вільну і монополістичну;

V3 досконалу (вільна), недосконалу та регульовану конкуренцію;

V4 конкуренцію торгових марок, галузеву конкуренцію, формальну конкуренцію та загальну конкуренцію;

V5 немає правильної відповіді.

Q5 Що передбачає функціональна конкуренція?

V1 виникає між різними різновидами товару, що в принципі задовольняють одну й ту ж потребу; при цьому існує хоча б один параметр, за яким вони розрізняються;

V2 внаслідок того, що існують товари, які мають однакове функціональне призначення, однак відрізняються певними важливими параметрами;

V3 будь-яку потребу можна задовольнити різними способами, і відповідно всі товари, що задовольняють ці потреби, є функціональними конкурентами;

V4 всі відповіді правильні.

Q6 Що передбачає видова конкуренція?

V1 виникає між різновидами товару, які в принципі задовольняють одну й ту саму потребу; при цьому існує хоча б один параметр, за яким вони розрізняються;

V2 існують товари, які мають однакове функціональне призначення, однак відрізняються певними важливими параметрами;

V3 будь-яку потребу можна задовольнити різними способами, і відповідно всі товари, що задовольняють ці потреби, є функціональними конкурентами;

V4 всі відповіді правильні.

Q7 Що передбачає предметна конкуренція?

V1 виникає між різновидами товару, які в принципі задовольняють одну й ту саму потребу; при цьому існує хоча б один параметр, за яким вони розрізняються;

V2 існують товари, які мають однакове функціональне призначення, однак відрізняються певними важливими параметрами;

V3 будь-яку потребу можна задовольнити різними способами, і відповідно всі товари, що задовольняють ці потреби, є функціональними конкурентами;

V4 всі відповіді правильні.

Q8 Перерахуйте типи конкурентної поведінки:

V1 проактивний та активний;

V2 оптимістичний та песимістичний;

V3 оперативний, стратегічний та тактичний;

V4 креативний, пристосувальний та гарантувальний;

V5 немає правильної відповіді.

Q9 Недобросовісна конкуренція – це

V1 підприємницька поведінка, націлена на отримання переваг у конкуренції за рахунок зниження витрат виробництва, а не через підвищення якості продукції чи послуг та активізацію його реклами;

V2 підприємницька поведінка, націлена на отримання переваг у конкуренції за рахунок підвищення якості;

V3 підприємницька поведінка, націлена на отримання переваг у конкуренції за рахунок порушення законодавства, професійних та етичних норм;

V4 підприємницька поведінка, яка здійснюється відкрито, з дотриманням чинного законодавства й етичних норм;

V5 всі відповіді правильні.

Q10 Добросовісна конкуренція – це

V1 підприємницька поведінка, націлена на отримання переваг у конкуренції за рахунок зниження витрат виробництва, а не через підвищення якості продукції чи послуг та активізацію його реклами;

V2 підприємницька поведінка, націлена на отримання переваг у конкуренції за рахунок підвищення якості;

V3 підприємницька поведінка, націлена на отримання переваг у конкуренції за рахунок порушення законодавства, професійних та етичних норм;

V4 підприємницька поведінка, яка здійснюється відкрито, з дотриманням чинного законодавства й етичних норм;

V5 всі відповіді правильні.

Q11 Вільна конкуренція – це

V1 змагання між значною кількістю відносно невеликих підприємств;

V2 змагання між підприємствами, які утворилися внаслідок концентрації виробництва;

V3 змагання між підприємствами, які пропонують подібні продукти (послуги) тим же цільовим групам покупців за тими ж цінами;

V4 змагання між підприємствами, що працюють в одній галузі;

V5 всі відповіді правильні.

Література [7; 12; 16; 19; 28-29].

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 4. Особливості організації бізнесу: розробка засновницьких документів та статуту фірми. Визначення необхідного розміру підприємницького капіталу та оцінка фінансових джерел фінансування

Завдання для практичної роботи

Завдання 4.1. Розробіть і обґрунтуйте підприємницьку ідею. Визначте, які фактори сприятимуть та які заважатимуть її реалізації. Розробіть план її реалізації. Оберіть організаційно-правову форму господарювання, яка найбільше відповідатиме Вашій підприємницькій ідеї та її реалізації. Охарактеризуйте основні фактори, які сприяли появі у Вас саме такої ідеї. Визначте дозвільні документи, які необхідні при реалізації підприємницької ідеї.

Завдання 4.2. Розробіть статут умовної фірми, яка організована в формі товариства з обмеженою відповідальністю. Визначте первинну потребу в капіталі, якщо відомо, що вартість основних фондів становить 150 тис. грн, оборотні кошти становлять 50 % від основних фондів підприємства, страховий фонд становить 5 % від основних фондів підприємства.

Завдання 4.3. Фізична особа-підприємець має намір накопичити наприкінці року 40 тис. грн на депозитному рахунку. Нарахування відсотків здійснюється за схемою простих відсотків

за місячної ставки 1 %. Яку суму потрібно розмістити на депозитний рахунок?

Завдання 4.4. Проаналізуйте динаміку й структуру капіталу підприємства за аналізований період (таблиця 4.1). Зробіть фінансово-економічні висновки з отриманих розрахунків.

Таблиця 4.1 – Капітал підприємства, тис. грн

Статті балансу	Роки		
	2013	2014	2015
Капітал, разом	230,7	213,6	194,8
1 Власний капітал	121,6	97,2	59,9
1.1 Статутний капітал	29,2	29,2	29,2
1.2 Інший додатковий капітал	161,7	161,7	161,7
1.3 Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	69,3	93,7	131,0
2 Позиковий капітал	159,1	180,1	206,8
2.1 Довгострокові зобов'язання	50,0	63,7	71,9
2.2 Короткострокові зобов'язання	109,1	116,4	134,9

Завдання 4.5. Розрахувати необхідну величину підприємницького капіталу на основі даних таблиці 4.2.

Таблиця 4.2

Елементи (складові) капіталу	Сума, тис. грн
Основний капітал	
1 Будівлі (адміністративні, виробничі, складські)	600
2 Обладнання офісів	200
3 Устаткування виробничих цехів	500
4 Верстати, прилади та інструменти	240
5 Автомобільний транспорт	300
А Підсумок по основному капіталу	1840
Оборотний капітал	
6 Сировина	200
7 Залишки готової продукції на складі	150
8 Заборгованість покупців	50
9 Касовий залишок готівки	10
10 Кошти на рахунку в банку	500
Б Підсумок по оборотному капіталу	910
Загальна потреба у капіталі	2750

Завдання 4.6. Підприємство орендує у лізингової компанії терміном на два роки виробниче обладнання, первісна вартість якого становить 20 тис. грн. Умовами договору передбачається часткова виплата вартості обладнання в розмірі 80 % з подальшим викупом орендарем цього обладнання після закінчення терміну лізингу. Розрахунки здійснюються у формі авансових щоквартальних платежів. Річна процентна ставка становить 20 %. Визначити суму лізингового платежу за кожним кварталом та за весь термін.

Завдання 4.7. Фірма отримала обладнання за оперативним лізингом на 2,0 млн грн, термін лізингу – три роки. Норма амортизаційних відрахувань – 12 % річних, відсоткова ставка за кредитом, отриманим лізингодавцем – 24 % річних. Комісійна винагорода лізингодавця – 4 % річних. Розмір винагороди за додаткові послуги (юридичні консультації, навчання персоналу) становить 0,08 млн грн. По закінченні лізингового договору можливий викуп обладнання за залишковою вартістю. Потрібно визначити розміри лізингових внесків та залишкову вартість обладнання, якщо лізингові внески сплачуються щоквартально рівними сумами.

Методичні вказівки для розв’язання завдань

Величину підприємницького капіталу (K_n) можна обчислити

$$K_n = T_e + K_o + M_{oe} + B_{in}, \quad (4.1)$$

де T_e – технічні елементи;

K_o – оборотні кошти;

M_{oe} – матеріальні оборотні елементи;

B_{in} – інтелектуальна власність (нематеріальні активи).

Теперішня вартість вкладень, необхідних для розміщення на депозитному рахунку (PV), розраховується за формулою:

$$PV = \frac{FV}{(1+i)^n}, \quad (4.2)$$

де $\frac{1}{(1+i)^n}$ – фактор відсотка теперішньої вартості або коефіцієнт дисконтування, який показує, який щорічний відсоток повернення може одержати інвестор на інвестований ним капітал.

Сума разового лізингового платежу визначається відповідно до формули для рентних платежів (ануїтетів)

$$R = \frac{C \cdot r}{1 - (1+r)^{-t}}, \quad (4.3)$$

де R – сума платежу за лізингом, грн;
 C – вартість лізингових основних фондів, грн;
 r – відсоткова ставка, частки одиниці;
 t – кількість виплат платежу, од.

Уточнена формула розрахунку суми лізингових платежів (R_y)

$$R_y = R \cdot K_{зв} \cdot K_a = \frac{C \cdot r / m}{1 - \frac{1}{(1+r/m)^{m \cdot n}}} \cdot \left[1 - \frac{C_{зв}}{(1+r/m)^{m \cdot n}} \right] \cdot \frac{1}{1+r/m}, \quad (4.4)$$

де $K_{зв}$ – коефіцієнт поправок за залишковою вартістю;
 K_a – коефіцієнт поправок за авансовимим платежами;
 n – термін дії лізингу, років;
 m – періодичність платежів (кількість платежів за один рік);
 $C_{зв}$ – залишкова вартість щодо первісної вартості (частки одиниці).

Тестові завдання

Q1 Перерахуйте етапи організації власного бізнесу:

- V1 пошук і формулювання нової ідеї, її всебічна оцінка;
- V2 пошук «ніші» ринку;
- V3 розробка бізнес-плану;
- V4 формулювання концепції діяльності, вибір цілей бізнесу;

- V5 вироблення стратегії діяльності;
- V6 залучення необхідних ресурсів;
- V7 реалізація проекту;
- V8 організація і управління бізнесом;
- V9 всі відповіді правильні.

Q2 Які зовнішні чинники необхідно враховувати при організації власної справи?

- V1 політична ситуація в країні;
- V2 економічна ситуація в країні, в тому числі наявність інфраструктури розвитку бізнесу;
- V3 природно-кліматичні умови;
- V4 стабільність законодавчої бази;
- V5 матеріально-технічне забезпечення підприємства;
- V6 правильні відповіді V1, V2, V3, V4.

Q3 Перерахуйте основні якості сучасного бізнесмена:

- V1 впевненість в собі;
- V2 природний розум та комунікабельність;
- V3 готовність до ризику;
- V4 професіоналізм;
- V5 цілеспрямованість;
- V6 орієнтація виключно на досягнення власних цілей будь-яким шляхом;
- V7 правильні відповіді V1, V2, V3, V4.

Q4 Оберіть власні джерела фінансування бізнесу:

- V1 власні кошти та кошти співвласників;
- V2 прибуток та продаж акцій;
- V3 банківський кредит;
- V4 лізинг;
- V5 вірні відповіді V1, V2.

Q5 Перерахуйте можливі способи створення бізнесу:

- V1 придбання (купівля) підприємства;
- V2 оренда підприємства в цілому як майнового комплексу;
- V3 використання методу франчайзингу;
- V4 започаткування власної справи в певній організаційно-правовій формі;
- V5 всі відповіді правильні.

Q6 Оберіть правильну відповідь:

V1 франчайзинг – це угода (договір) великих корпорацій з малими фірмами або окремими підприємцями, за якою фірма-франчайзер надає своєму партнерові (франчайз) право здійснювати певний вид діяльності з використанням своєї технології, ліцензії, ноу-хау, фірмової торгової марки;

V2 франчайзинг – це угода (договір) між малими фірмами або окремими підприємцями, за якою фірма-франчайзер надає консультативні послуги партнерові (франчайз);

V3 франчайзинг – це угода (договір) між окремими підприємцями на надання фінансових послуг;

V4 немає правильної відповіді.

Q7 Відмінність установчого договору від статуту така:

V1 статут більш детально описує взаємовідносини між засновниками бізнесу;

V2 установчий договір детально регламентує взаємовідносини між засновниками бізнесу;

V3 ці засновницькі документи мають однакову силу;

V4 правильна відповідь V1 та V3;

V5 немає правильної відповіді.

Q8 Державна реєстрація бізнесу регулюється:

V1 Законом України «Про акціонерні товариства»;

V2 Кримінальним Кодексом України»;

V3 Законом України «Про підприємства в Україні»;

V4 Законом України «Про підприємництво»;

V5 вірна відповідь V1, V3 та V4.

Q9 Днем включення підприємства до єдиного Державного реєстру підприємств та організацій є:

V1 день ліквідації підприємства;

V2 реорганізації підприємства;

V3 реєстрації підприємства;

V4 прийняття рішення про створення підприємства;

V5 немає правильної відповіді.

Q10 Реалізацію яких дій передбачає процес створення власного бізнесу?

V1 пошук і формулювання нової ідеї, всебічну її оцінку;

V2 пошук «ніші» ринку та розробку бізнес-плану;

V3 формулювання концепції діяльності, вибір цілей бізнесу;

V4 вироблення стратегії діяльності, залучення необхідних ресурсів;

V5 всі відповіді правильні.

Q11 Ким розробляється та затверджується статут підприємства?

V1 засновниками (учасниками);

V2 спеціальною компанією;

V3 фінансово-економічним відділом;

V4 немає правильної відповіді;

V5 правильна відповідь V3 та V4.

Q12 У якому випадку може відбуватися примусове скасування державної реєстрації підприємства ?

V1 визнання недійсними або такими, що суперечать чинному законодавству, установчих документів;

V2 здійснення діяльності, що суперечить установчим документам та чинному законодавству України;

V3 у разі несвоєчасного повідомлення підприємством про зміну свого місцезнаходження;

V4 визнання підприємства банкрутом (у випадках, передбачених законодавством);

V5 всі відповіді правильні.

Література [3; 7; 8-11; 17; 20; 25; 30].

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 5. Особливості процедур санації та банкрутства підприємств в Україні. Обґрунтування необхідності та розрахунок вартості ліквідації бізнесу

Завдання для практичної роботи

Завдання 5.1. Уявіть себе власником бізнесу. Якими будуть ваші дії у випадку, коли:

а) закінчився термін дії ліцензії;

б) ваш бізнес нерентабельний;

в) бізнес визнано банкрутом.

Завдання 5.2. Ліквідаційна вартість автотранспортного підприємства «Перевізник» становить 1215 млн грн.

Середньозважена вартість капіталу становить 15 %, а щорічний прогнозний чистий грошовий потік – 260 млн грн. На Ваш погляд, що вигідніше: ліквідація чи реорганізація? Обґрунтуйте можливі варіанти.

Завдання 5.3. На основі даних про фінансово-господарську діяльність підприємства (таблиці 5.1) оцініть імовірність банкрутства підприємства на основі коефіцієнта Бівера протягом аналізованого періоду.

Таблиця 5.1 – Показники фінансової діяльності підприємства

Показник	Роки		
	2013	2014	2015
Гроші та їх еквіваленти	8,9	41	9
Запаси	170,8	135,6	226
Оборотні активи	776,5	913,4	1005,9
Поточні зобов'язання	541,2	627,1	1001,9
Власний капітал	1749,7	1195,8	806,1
Чистий прибуток	-132,2	-245,8	-362,8
Амортизація	495,9	591,7	419,2
Довгострокові зобов'язання	1930	2129,9	2029,9
Баланс	3975,5	3977,7	3862,8

Завдання 5.4. Визначити ймовірність банкрутства підприємства за моделями Альтмана та Ліса. Показники фінансово-господарської діяльності підприємства такі:

- чистий дохід від реалізації – 1775,7 млн грн;
- фінансовий результат від операційної діяльності – 1479,7 млн грн;
- фінансовий результат до оподаткування – (266,3) млн грн;
- чистий фінансовий результат – (266,3) млн грн;
- ринкова вартість акцій – 4245,0 млн грн;
- оборотні активи – 2291,5 млн грн;
- власний капітал – 525 млн грн;
- валюта балансу – 3975,5 млн грн;
- робочий капітал – 41,1 млн грн;
- короткострокова заборгованість – 2250,5 млн грн;

- довгострокова заборгованість 1200,0 млн грн;
- витрати підприємства – 1746,0 млн грн.

Завдання 5.5. Визначте, чи варто ліквідувати підприємство, порівнюючи ліквідаційну вартість із економічною вартістю підприємства, якщо відомі такі дані, тис. грн:

- ринкова вартість активів – 1200;
- фінансові активи – 200;
- фінансові зобов'язання – 240;
- витрати на ліквідацію – 50.

Прогноз чистих грошових потоків на основі екстраполяції попередніх результатів діяльності наведено в таблиці 5.2.

Таблиця 5.2 – Прогноз чистих грошових потоків на основі екстраполяції попередніх результатів діяльності

I	70
II	95
III	73
IV	65
V	60
Продовжена вартість	1350

Ставка дисконту прогнозується на рівні 20 %.

Методичні вказівки для розв'язання завдань

Для розрахунку коефіцієнта Бівера варто використати формулу

$$K_{\text{Бівера}} = \frac{\text{Чистий прибуток} + \text{Амортизація}}{\text{Зобов'язання}}. \quad (5.1)$$

Рекомендоване значення коефіцієнта Бівера знаходиться в інтервалі від 0,17 до 0,4. Аналіз проводиться у розрізі років діяльності підприємства.

Розрахунок імовірності банкрутства за моделлю Альтмана проводиться за формулою

$$Z = 0.012 * X_1 + 0,014 * X_2 + 0,033 * X_3 + 0,006 * X_4 + 0,999 * X_5. \quad (5.2)$$

Якщо $Z \leq 1,8$ – імовірність банкрутства дуже висока; $1,81 \leq Z \leq 2,70$ – висока; $2,71 \leq Z \leq 2,99$ – можлива; $Z \geq 3,00$ – дуже низька.

При цьому складові моделі Альтмана визначаються таким чином:

$$X_1 = \frac{\text{Робочий_капітал}}{\text{Валюта_балансу}}, \quad (5.3)$$

$$X_2 = \frac{\text{Чистий_фінансовий_результат}}{\text{Валюта_балансу}}, \quad (5.4)$$

$$X_3 = \frac{\text{Фінансовий_результат_від_операційної_діяльності}}{\text{Валюта_балансу}}, \quad (5.5)$$

$$X_4 = \frac{\text{Ринкова_вартість_акцій}}{\text{Сума_заборгованості}}, \quad (5.6)$$

$$X_5 = \frac{\text{Чистий_дохід_від_реалізації}}{\text{Валюта_балансу}}. \quad (5.7)$$

Розрахунок імовірності банкрутства за моделлю Ліса проводиться за формулою

$$L = 0,063 * X_1 + 0,092 * X_2 + 0,057 * X_3 + 0,001 * X_4. \quad (5.8)$$

Якщо $L \leq 0,037$ – імовірність банкрутства висока.

При цьому складові моделі Ліса визначаються таким чином:

$$X_1 = \frac{\text{Оборотні_активи}}{\text{Валюта_балансу}}, \quad (5.9)$$

$$X_2 = \frac{\text{Чистий_дохід_від_реалізації}}{\text{Валюта_балансу}}, \quad (5.10)$$

$$X_3 = \frac{\text{Чистий_фінансовий_результат}}{\text{Валюта_балансу}}, \quad (5.11)$$

$$X_4 = \frac{\text{Власний_капітал}}{\text{Позиковий_капітал}} \quad (5.12)$$

Ліквідаційна вартість підприємства визначається за формулою

$$L_{вар} = P_{вар}^{акт} + (\Phi^{акт} - \Phi^{зобов}) - B_{лікв}, \quad (5.13)$$

де $L_{вар}$ – ліквідаційна вартість підприємства, грн;

$P_{вар}^{акт}$ – ринкова вартість активів, грн;

$\Phi^{акт}$ – вартість фінансових активів, грн;

$\Phi^{зобов}$ – розмір фінансових зобов'язань, грн;

$B_{лікв}$ – витрати на ліквідацію підприємства, грн.

Оскільки грошові потоки надходять нерівномірно, тому необхідно чисту поточну вартість грошових потоків визначати як суму грошових потоків за кожен рік.

Чиста поточна вартість грошових потоків за кожен рік розраховується за формулою

$$NPV = \frac{NCF}{r}, \quad (5.14)$$

де NPV – чиста поточна вартість грошових потоків, грн;

NCF – чистий грошовий потік, грн;

r – ставка відсотка, %.

Чиста поточна вартість грошових потоків являє собою економічну вартість підприємства.

Рішення про необхідність ліквідації чи реорганізації підприємства приймається на основі порівняння економічної вартості підприємства з ліквідаційною. У тому випадку, якщо економічна вартість більша за ліквідаційну, приймається рішення про доцільність проведення реорганізації, а у протилежному – про його ліквідацію.

Економічна вартість підприємства розраховується за формулою

$$E_{вар}^{нідр} = \frac{NPV_{річн}}{B_{сер}^{кап}}, \quad (5.15)$$

де $E_{вар}^{нідр}$ – економічна вартість підприємства, грн;
 $NPV_{річн}$ – щорічний чистий грошовий потік, грн;
 $B_{сер}^{кап}$ – середньозважена вартість капіталу, грн.

Тестові завдання

Q1 В залежності від ініціатора, які види припинення підприємницької діяльності виділяють?

- V1 обов'язкове та добровільне;
- V2 добровільне та примусове;
- V3 примусове;
- V4 немає правильної відповіді;
- V5 всі відповіді правильні.

Q2 Примусове припинення підприємницької діяльності передбачає

V1 таке припинення підприємницької діяльності, яке здійснюється з ініціативи самого суб'єкта підприємництва, його власника (власників чи уповноважених ними органів);

V2 здійснюється з ініціативи інших осіб: суду, органів держави, що здійснюють контроль за провадженням підприємницької діяльності, кредиторів суб'єкта підприємництва тощо;

V3 припинення підприємницької діяльності здійснюється на основі згоди всіх учасників партнерства;

- V4 немає правильної відповіді;
- V5 всі відповіді правильні.

Q3 Залежно від того, чи зберігається можливість відновлення підприємницької діяльності тим же суб'єктом підприємництва, припинення поділяється на два види:

- V1 примусове та добровільне;
- V2 тимчасове та остаточне;
- V3 добровільне та остаточне;
- V4 примусове та тимчасове;
- V5 немає правильної відповіді.

Q4 Остаточне припинення підприємницької діяльності означає

V1 припинення діяльності тимчасово у разі анулювання ліцензії або закінчення терміну її дії;

V2 неможливість її відновлення тим же суб'єктом підприємництва;

V3 припинення діяльності тимчасово у разі накладення арешту на грошові кошти підприємця, прийняття рішення уповноваженим державою органом про тимчасове припинення діяльності суб'єкта підприємництва до усунення виявлених у нього недоліків;

V4 немає правильної відповіді;

V5 всі відповіді правильні.

Q5 За правовими наслідками остаточне припинення підприємницької діяльності юридичних осіб поділяється на такі види:

V1 реорганізація та ліквідація;

V2 злиття та поглинання;

V3 тимчасове та добровільне припинення;

V4 немає правильної відповіді;

V5 всі відповіді правильні.

Q6 Реорганізація означає

V1 майнові права та обов'язки суб'єкта підприємництва, що припиняє свою діяльність, не переходять до новоствореного суб'єкта підприємництва, оскільки такий не утворюється;

V2 всі майнові права та обов'язки підприємця, що припиняє свою діяльність, залишаються у даного суб'єкта підприємництва;

V3 всі майнові права та обов'язки підприємця, що припиняє свою діяльність, переходять до новоствореного суб'єкта підприємництва;

V4 немає правильної відповіді;

V5 всі відповіді правильні.

Q7 При ліквідації суб'єкта підприємницької діяльності:

V1 майнові права та обов'язки суб'єкта підприємництва, що припиняє свою діяльність, не переходять до новоствореного суб'єкта підприємництва, оскільки такий не утворюється;

V2 всі майнові права та обов'язки підприємця, що припиняє свою діяльність, залишаються у даного суб'єкта підприємництва;

V3 всі майнові права та обов'язки підприємця, що припиняє свою діяльність, переходять до новоствореного суб'єкта підприємництва;

V4 немає правильної відповіді;

V5 всі відповіді правильні.

Q8 Який законодавчий документ регулює питання реорганізації та ліквідації суб'єктів підприємницької діяльності?

V1 Кримінальний кодекс України;

V2 Закон України «Про акціонерні товариства»;

V3 Господарський кодекс України;

V4 Кодекс Законів України «Про працю»;

V5 немає правильної відповіді.

Q9 Згідно зі ст. 60 Господарського кодексу України, ліквідація суб'єкта підприємництва здійснюється:

V1 ліквідаційною комісією, яка утворюється власником (власниками) майна суб'єкта підприємництва чи його (їх) представниками (органами), або іншим органом, визначеним законом;

V2 наглядовою радою;

V3 загальними зборами акціонерів;

V4 Верховною Радою України;

V5 Кабінетом Міністрів України.

Q10 У якій черговості задовольняються вимоги кредиторів?

V1 у другу чергу задовольняються вимоги працівників, пов'язані з трудовими відносинами, вимоги автора про плату за використання результату його інтелектуальної, творчої діяльності;

V2 у третю чергу задовольняються вимоги щодо податків, зборів (обов'язкових платежів);

V3 насамперед, задовольняються вимоги щодо відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, та вимоги кредиторів, забезпечені заставою чи іншим способом;

V4 у четверту чергу задовольняються всі інші вимоги;

V5 всі відповіді правильні.

Q11 В яких формах може відбуватися реорганізація суб'єкта підприємництва?

V1 злиття та приєднання;

- V2 поділ та виділення;
V3 перетворення;
V4 об'єднання;
V5 всі відповіді правильні.
- Q12 Які варіанти злиття підприємств зустрічаються найчастіше?
V1 купівля через банкрутство;
V2 купівля через скупку акцій;
V3 правильна відповідь V1;
V4 немає правильної відповіді;
V5 правильна відповідь V1 та V2.
- Q13 Які існують варіанти розподілу підприємств?
V1 поділ на незалежні підприємства;
V2 виділення частини підприємства без утворення нової юридичної особи (представництва та філії) або з утворенням нової юридичної особи (дочірні і залежні підприємства);
V3 створення спільних підприємств;
V4 умовний розподіл;
V5 всі відповіді правильні.
- Q14 Перерахуйте основні види об'єднань підприємств:
V1 об'єднання незалежних підприємств;
V2 об'єднання частково залежних підприємств;
V3 об'єднання залежних підприємств;
V4 немає правильної відповіді;
V5 правильна відповідь V1, V2 та V3.
- Q15 Які форми об'єднань належать до об'єднань незалежних підприємств?
V1 асоціація (союз), картель і консорціум;
V2 синдикат і промислова (комерційна, фінансова, консалтингова) група;
V3 концерн, фінансово-промислова група;
V4 немає правильної відповіді;
V5 всі відповіді правильні.
- Q16 Банкрутство – це
V1 неможливість виконати після встановленого терміну взяті на себе зобов'язання перед кредиторами;
V2 система заходів, що здійснюється під час провадження у справі про банкрутство, спрямована на оздоровлення фінансово-

господарського становища боржника та задоволення в повному обсязі або частково вимог кредиторів;

V3 домовленість між боржником і кредиторами щодо відстрочки та (або) розстрочки, а також прощення (списання) кредиторами боргів боржника, що оформляється як письмова угода сторін;

V4 немає правильної відповіді;

V5 всі відповіді правильні.

Q17 Санація – це

V1 неможливість виконати після встановленого терміну взяті на себе зобов'язання перед кредиторами;

V2 система заходів, що здійснюється під час провадження у справі про банкрутство, спрямована на оздоровлення фінансово-господарського становища боржника та задоволення в повному обсязі або частково вимог кредиторів;

V3 домовленість між боржником і кредиторами щодо відстрочки та (або) розстрочки, а також прощення (списання) кредиторами боргів боржника, що оформляється як письмова угода сторін;

V4 немає правильної відповіді;

V5 всі відповіді правильні.

Література [4; 11; 14-15; 18; 26-27].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- 1 Авдеев, С. В. Основы бизнеса: пособие для сдачи экзамена [Текст] / С. В. Авдеев, Е. А. Замедлина. — М. : Юрайт-Издат, 2005. — 190 с.
- 2 Бугорский, В. Н. Основы бизнеса [Текст] : учеб. пособие / В. Н. Бугорский, А. И. Дашевский, В. В. Царев. — СПб. : СПбГИЭА, 2000. — 217 с.
- 3 Варналій, З. С. Основи підприємництва [Текст] : навч. посібник / З. С. Варналій. — 3-є вид. — К. : Знання, 2006. — 350 с.
- 4 Виноградська, А. М. Основи підприємництва [Текст] : навч. посібник / А. М. Виноградська. — 2-ге вид., перероб. і доп. — К. : Кондор, 2008. — 544 с.
- 5 Ганский, В. А. Основы бизнеса и предпринимательства [Текст]: учеб.-метод. комплекс / В. А. Ганский; под общ. И. В. Зеньковой. — Новополюк : ПГУ, 2011. — 284 с.
- 6 Господарський Кодекс України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua>. — Назва з екрана.
- 7 Дикань, В. Л. Экономика предприятия [Текст] : учеб. пособие / В. Л. Дикань, Е. В. Шраменко, Н. В. Якименко. — Харьков : УкрДАЖТ, 2012. — 170 с.
- 8 Про акціонерні товариства [Електронний ресурс] : закон України. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua>. — Назва з екрана.
- 9 Про господарські товариства [Електронний ресурс] : Закон України. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua>. — Назва з екрана.
- 10 Про державну підтримку малого підприємництва [Електронний ресурс] : закон України. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua>. — Назва з екрана.
- 11 Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом [Електронний ресурс] : закон України. — Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2343-12>. — Назва з екрана.
- 12 Про захист економічної конкуренції [Електронний ресурс] : закон України. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua>. — Назва з екрана.

13 Ильичева, И. В. Основы бизнеса (предпринимательство) [Текст] : учеб.-метод. пособие / И. В. Ильичева. – Ульяновск : Филиал ФГОУ ВПО Поволжская академия государственной службы имени П. А. Столыпина, 2008. – 102 с.

14 Круглова, Н. Ю. Основы бизнеса [Текст] : учеб. для вузов / Н. Ю. Круглова. — М. : Издательство РДЛ, 2005. — 560 с.

15 Кудашев, В. Основы бизнес-планирования [Текст] / В. Кудашев. – К. : Украинская консалтинговая сеть. – 64 с.

16 Основи бізнесу. Практичний курс [Текст] : навч. посібник / В. Р. Кучеренко, Н. В. Доброва, Я. П. Квач, М. М. Осипова. – К. : ЦУЛ, 2010. – 176 с.

17 Мельников, А. М. Основи організації бізнесу [Текст] : навч. посібник / А. М. Мельников, О. А. Коваленко, Н. Б. Пундяк; за заг. ред. А. М. Мельникова. – К. : Центр учбової літератури, 2013. – 200 с.

18 Основы бизнеса [Текст] : учеб.-практ. пособие / под ред. Ю. Б. Рубина, И. А. Ягодкиной. – М. : МЭСИ, 2001. – 161 с.

19 Тирпак, І. В. Основи економіки та організації підприємництва [Текст] : навч. посібник / І. В. Тирпак, В. І. Тирпак, С. А. Жуков. – К. : Кондор, 2011. – 284 с.

20 Царев, В. В. Основы бизнеса [Текст] : практикум / В. В. Царев. – СПб. : СПбГИЭУ, 2002. – 74 с.

21 Черченко, А. Л. Основы бизнеса [Текст] / А. Л. Черченко, Н. В. Рябцева. – Днепропетровск : НМетАУ-ИПК МК, 2000. – 226 с.

22 Основи бізнесу [Текст] : навч. посібник / С. І. Чоботар, В. М. Фомішина, С. В. Мочерний, Я. С. Ларіна. – К. : Академія, 2009. – 384 с.

23 Основи підприємництва і зовнішньоекономічної діяльності [Текст] : навч. посібник / за ред. В. А. Міщенко. – К., 1995. – 328 с.

24 Основи підприємництва: теорія і практикум [Текст] : навч. посібник / В. Г. Воронкова, А. Г. Беліченко, В. О. Желябін, М. А. Ажажа. – Львів : Магнолія 2006, 2009. – 454 с.

25 Донець, Л. І. Основи підприємництва [Текст] : навч. посібник / Л. І. Донець, Н. Г. Романенко. – К. : ЦНЛ, 2006. – 320 с.

26 Карлін, М. І. Правові основи підприємництва [Текст] : навч. посібник / М. І. Карлін. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Кондор, 2006. – 368 с.

27 Кузьмін, В. В. Фінансові основи підприємництва [Текст] : навч. посібник / В. В. Кузьмін. – К. : ЦУЛ, 2006. – 192 с.

28 Павлов, В. І. Основи підприємництва: бізнес-планування [Текст] : навч. посібник : у 3 т. / В. І. Павлов. – Луцьк : Надстир'я, 1998. – Т. 1 – 104 с.

29 Цигилик, І. І. Основи підприємництва [Текст] : навч. посібник / І. І. Цигилик, З. М. Криховецька, Т. М. Паневник. – 2-ге вид., доп., переробл. – К. : ЦУЛ, 2007. – 224 с.